

PIOTR ZEMSAŁ
ORCID: 0000-0002-0822-8937

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Katedra Języków Słowiańskich, Wydział Humanistyczny

Zarys stereotypu katolika i katolicyzmu w dyskursie radykalnego ruchu prawosławnego we współczesnej Rosji na tle historycznym

Abstrakt

Tekst zawiera próbę porównania średniowiecznego stereotypu katolików i katolicyzmu istniejącego na Rusi ze współczesnym stereotypem funkcjonującym w środowisku radykalnie prawosławnym. Zasadniczym źródłem materiału badawczego są teksty zamieszczone na portalu Москва — Третий Рим (<https://3rm.info/>), publikującym i agregującym treści generowane przez radykalne środowiska prawosławne. Punktem wyjścia jest analiza obrazu katolików zawartego w jednej z ważniejszych kronik średniowiecznej Rusi, dokonana przez Mariannę Andriejczewą. Artykuł odpowiada na pytanie o to, w jakim stopniu ten obraz zachował się we współczesnym stereotypie katolików i katolicyzmu w dyskursie współczesnych środowisk ultraprawosławnych, który oparty jest — podobnie jak dyskurs autorów staroruskich — na poczuciu tożsamości konfesyjnej.

Słowa kluczowe: dyskurs radykalnego prawosławia, stereotyp, katolicyzm.

„Stereotyp” jako pojęcie przydatne w badaniu propagandy nie budzi żadnych wątpliwości. Jako takie wprowadził je do obiegu naukowego Walter Lippmann (zob. Pi-sarkowa 1976: 7; Kamińska-Szmaj 1994: 99; Чудинов 2006: 46; Красных 2003: 230). Choć trudno w jego pracy znaleźć jednoznacznie sformułowaną definicję, a tym bardziej teoretyczne powiązanie terminu z poziomem dyskursu czy nawet języka, w którym stereotypy są manifestowane, to już wstępna część rozdziału poświęconego stereotypom wyróżnia ich podstawowe cechy, takie jak uwarunkowanie środowiskowe, funkcja interpretowania rzeczywistości, wynikające z obcości stereotypizowanego zjawiska uogólnienie oraz ugruntowanie stereotypów w kulturze (Lippmann 2020: 73–83). Warto zwrócić uwagę, że te podstawowe właściwości stereotypu są zbieżne

z cechami języka, który również jest tworem społecznym, interpretuje rzeczywistość, uogólnia oraz głęboko tkwi w kontekście kulturowym (zob. Bartmiński 1998: 64–65).

Od czasów Lippmanna pojęcie stereotypu ugruntowało swoją pozycję zarówno w teorii propagandy i naukach społecznych, jak i w humanistyce w ogóle, w tym w lingwistyce¹. W ten nurt wpisują się liczne prace Ireny Kamińskiej-Szmaj², która zdając szczegółową relację z naukowej dyskusji na temat samego pojęcia, o stereotypie pisze następująco:

W mojej pracy rozumiem stereotyp podobnie jak K. Pisarkowa, której ustalenia rozwinął J. Bartmiński. [...] Analizując wynotowane z tekstów prasowych stereotypy, zwracam szczególną uwagę na ich funkcję pragmatyczną [...]. Punktem wyjścia [rozważań — P.Z.] musi być zatem analiza semantyczna, a więc odkrywanie konotacji semantycznych, jakie wnoszą poszczególne wyrażenia językowe. (Kamińska-Szmaj 1994: 104)

Krystyna Pisarkowa, na którą powołuje się cytowana autorka, w odniesieniu do nazw narodowości jako manifestacji językowych stereotypów pisze:

Najuchwytniejszą formą świadomości zbiorowej, i to narodowej, jest język. Tutaj znajdują stereotypy dogodny rezerwat. Istnieją w nim jako nadwyżki wartości znaczeniowej nad znaczeniem prymarnym rzekomej nazwy własnej niektórych narodowości. Nadwyżki te są dla pewnych nazw tak bogate i mocne, że na skutek rozległej, raczej spójnej konotacji znaczeniowej wytwarzają wrażenie funkcji sekundarnej, która przy dużym zabarwieniu uczuciowym (na ogół negatywnym) góruje nad niby prymarną. Przyjmuję, że właśnie owe stereotypy są równoznaczne z konotacją semantyczną nazwy narodu, która dzięki nim funkcjonuje jako nazwa pospolita w systemie leksykalnym na prawach szkodliwego pasożyta w swoim drugim, utajonym znaczeniu. (Pisarkowa 1976: 6)

Jeśli jednak rozumieć stereotyp jedynie jako konotację semantyczną lub raczej zestaw konotacji semantycznych danej nazwy, przy czym pojęcie konotacji należy tu rozumieć w duchu ścisłej definicji Lidii Jordanskiej i Igora Mielczuka (1988: 17), badanie stereotypu musiałoby ograniczyć się do wyróżnionej przez Wojciecha Chlebde perspektywy lingwalnej. Dlatego badanie stereotypów i ich funkcjonowania rozszerza się często również na sferę asocjacyjną (zob. np. Bartmiński 2008; Habrajska 2008; Kokot 2009). Mielibyśmy wówczas do czynienia ze stereotypem jako historycznie utrwalonym konstruktem uogólniającym mentalny obraz danej kategorii obiektów, który manifestowałby się zarówno na poziomie języka (to jest przez konotacje³), jak i w wypowiedzi (konotacje i asocjacje). Istotną cechą stereotypu jest jego

¹ Szczegółowe omówienie wprowadzenia i ugruntowania tego pojęcia w badaniach językoznawczych, głównie w lingwistyce polskiej, choć nie tylko, zawiera przeglądowy artykuł Z. Grenia (2001). Wojciech Chlebda zwraca uwagę na niejednolite traktowanie stereotypu i wydziela trzy perspektywy: lingwalną, mentalną i lingwamentalną, czyli takie, które sprowadzają stereotyp do jego wymiaru językowego lub mentalnego, oraz taką, która usiłuje uchwycić „specyficzny konstrukt mentalny, zakorzeniony w świadomości poprzez znak językowy” (Chlebda 1998: 32). Trzecia z wymienionych perspektyw jest obecnie najbardziej aktualna.

² Zob. np. Kamińska-Szmaj 1992, 1993, 1994.

³ Potwierdzonych konotacji leksykalnych w ścisłym sensie jest w wypadku rosyjskiego leksykonu związanego z katolicyzmem niewiele. Do tych nielicznych przypadków należy przymiotnik *иезуитскии*. Mocnych asocjacji, za jakie wypada uznać asocjacje zdolne do aktualizacji poza jakimś typem

walor wartościujący (Bartmiński 1998: 64), przy czym należy podkreślić, że jest to wartościowanie względne, czyli ocena zawarta w stereotypie zależy od światopoglądowej przynależności osoby posługującej się tym stereotypem (Habrajska 2008: 15). Zarys tak rozumianego stereotypu katolika i katolicyzmu na tle historycznym będzie przedmiotem niniejszego tekstu.

Zasadniczym źródłem materiału badawczego w ramach studium są teksty zamieszczone na portalu Москва — Третий Рим (<https://3rm.info/>), publikującym i agregującym treści radykalnych środowisk prawosławnych⁴. Wybór dyskursu radykalnych wyznawców prawosławia podyktowany został tym, że katolicyzm w ogólnie pojmowanym współczesnym społeczeństwie rosyjskim jest dość słabo identyfikowany choćby ze względu na niewielką liczebność katolików w Rosji. Co prawda oficjalne służby statystyczne Federacji Rosyjskiej z powodu ograniczeń prawnych nie prowadzą statystyki wyznaniowej, lecz dysponujemy danymi, według których katolicy łącznie z przedstawicielami pozostałych chrześcijańskich wyznań nieprawosławnych to zaledwie 1% ludności Rosji (FOM 2018). Wedle strony Catholic-Hierarchy.org (CH 2005) w 2005 roku w Rosji było 789 tysięcy katolików (0,54% ogółu ludności) i 268 księży pracujących w 426 parafiach. Wobec tego należy się spodziewać, że współczesny stereotyp katolika, zwłaszcza po radykalnym odrzuceniu konfesyjnych postaw tożsamościowych, nie ma tam zbyt wielkiego znaczenia i aktualizuje się głównie w powiązaniu z inną problematyką, na przykład kwestią polską.

Pojęcie katolicyzmu jest elementem stereotypu Polaka w kulturze rosyjskiej (zob. np. Falkowicz 1999) — siłę tego skojarzenia podkreśla Andrzej Skrzypek:

Odtąd katolik staje się synonimem Polaka, a do dziś w Rosji nie ma kościołów katolickich, są natomiast kościoły polskie. Wspomniane wydarzenia ukształtowały pierwszy rosyjski stereotyp Polaka — pysznego pana, katolika, a zarazem podstępного grabieżcy. Widzimy to, oglądając Sąd Ostateczny w najważniejszym kremlowskim soborze. (Skrzypek 2012: 76)

Jest to jednak zaledwie element stereotypu etnicznego, a nie samodzielnie funkcjonujący stereotyp, który przejawia się w całej okazałości tam, gdzie poczucie tożsamości konfesyjnej jest co najmniej tak mocne jak poczucie przynależności narodowej. Tego typu sytuację daje się zaobserwować w dyskursie radykalnych środowisk prawosławnych, w których pojęcie katolicyzmu jedynie z rzadka kojarzone jest z polsnością, a dychotomia swoi–obcy najmocniej przejawia się na płaszczyźnie religijnej, co zbliża ten dyskurs do czasów sprzed ukształtowania się świadomości narodowej Rosjan, kiedy dominantą tożsamościową było wyznanie. Kwerenda objęła

dyskursu czy poza tekstami powiązanych tematycznie, również nie jest zbyt dużo. W ruszczyźnie ogólnej wypada chyba mówić o dość luźnych skojarzeniach, które będą się konkretyzować w tekstach o tematyce religijnej, zwłaszcza w wydaniu dyskursu konfrontacyjnego w tym zakresie.

⁴ W żadnym razie nie można ich utożsamiać z Rosyjską Cerkwią Prawosławną (RCP) jako taką, albowiem sam badany dyskurs dość często atakuje głowę RPC — patriarchę Cyryla. Należałoby mówić o najbardziej radykalnym skrzydle RPC, które znajduje się na granicy odłączenia się od niej.

787 tekstów z lat 2016–2018⁵, przy czym w trakcie zbierania materiału pomijałem teksty nieistotne z perspektywy światopoglądowej (na przykład poświęcone sposobom suszenia grzybów czy ziołolecznictwu) oraz dotyczące wiary⁶ *sensu stricto* (na przykład teksty modlitw publikowane w dniach poświęconych określonym świętym).

Do słów ewokujących czy sygnalizujących stereotyp katolika i katolicyzmu w języku rosyjskim należą między innymi⁷ elementy gniazda słowotwórczego konstytuowanego przez zapożyczony z greki (*καθολικός*) za pośrednictwem łaciny (*catholicus*) i najprawdopodobniej języka polskiego (Фасмер 1986: 210) rdzeń *католик*, to jest nominacja *католик*, przymiotnik *католический* oraz wariantywnie stosowane określenia *католицизм/католичество*. Zanim jednak *католик* pojawił się w rosyjskim słowniku, zwolenników wyznania rzymskiego nazywano łacinnikami⁸ lub niemcami czy rzymianami (*латиняне, латины, немцы, римляне*⁹), co — jak postaram się wykazać — nieszczególnie wpłynęło na zręby samego stereotypu.

Zgodnie z koncepcją Lippmanna stereotyp jest wynikiem między innymi obcości danego zjawiska (w analizowanym wypadku również kategorii osób) na gruncie, na którym powstaje. Co do tego, kiedy zaczyna się ta obcość czy nawet wrogość między światem chrześcijaństwa łacińskiego i prawosławnego na Rusi, nie ma pełnej zgody. W literaturze można spotkać twierdzenia, że wyraźny spór doktrynalny trwał od IX wieku (Pelikan 2009: 175), by w 1054 roku doprowadzić do ostatecznego podziału Kościoła. Na ten spór nałożyły się tarcia polityczne, takie jak konkurencja wspieranego przez Rzym państwa Karola Wielkiego z Bizancjum — na przykład Karol zobowiązał się oddać papieżowi leżące w granicach bizantyjskiej jurysdykcji Wenecję i Istrię (Szlachta 2017: 38).

Były to jednak sprawy geopolityczne, które nie wpływały znacząco na dość pokojowe współistnienie obu wyznań na Rusi aż do początku XIII wieku, kiedy krzyżowcy zajęli Konstantynopol, a następnie rozpoczęła się łacińska ekspansja na Ruś z północy (Маркова 2011: 119; Jewdokimow 2017: 44; Romacczuk 1995: 76–68). Wówczas to łacinnicy zostali ostatecznie uznani za obcych czy nawet wrogów. Znamienne, że jednym z istotniejszych rysów sylwetki jednego z najważniejszych świętych Cerkwi prawosławnej — Aleksandra Newskiego, choć trudno go posądzać o liczne cnoty chrześcijańskie (był władcą dość brutalnym i nie wahał się stosować w swojej polityce zabiegów co najmniej wątpliwych moralnie), jest jego opór wobec łacińskiej (również religijnej) ekspansji na północy Rusi (Picková 2017; Нахимова

⁵ Chodzi o teksty, które pojawiały się na portalu w tym okresie, wśród nich są również ponowne publikacje tekstów wcześniejszych, sięgające połowy pierwszej dekady XXI wieku.

⁶ Wiary, a nie religii; sprawy religijne, jak na przykład kwestia ekumenizmu, bywają bowiem w badanych materiałach ściśle splecione z kwestiami społeczno-politycznymi.

⁷ Takich jednostek jest dość sporo (na przykład *папа, папизм, ксендз, костел*); w ramach proponowanego artykułu, którego celem jest jedynie zarysowanie problemu, zajmę się w głównej mierze najczęściej występującymi, to jest należącymi do gniazda słowotwórczego rdzenia *католик*.

⁸ O dystrybucji określenia *латинянин* w okresie Rusi sprzed najazdu Mongołów zob. Чибисов 2014.

⁹ Pisownia uwspółcześniona.

2011: 170). Historyczne cezury wyrażane datami są jednak umowne i nie ulega wątpliwości, że mamy tu do czynienia z długotrwałym procesem. Świadczy o tym istnienie dość konsekwentnego obrazu łacinników już w *Powieści minionych lat* Nestora, napisanej niemal sto lat przed IV krucjatą (w drugim dziesięcioleciu XII wieku)¹⁰. Obraz ten, omówiony szczegółowo przez Mariannę Andriejczewą (Андрейчева 2019), będzie punktem wyjścia i wspomnianym w tytule artykułu tłem historycznym analizy stereotypu katolika i katolicyzmu we współczesnym ultraprawosławnym dyskursie rosyjskim.

Andriejczewa analizuje Nestoriańską opowieść o przyjęciu chrześcijaństwa przez księcia Włodzimierza, który dokonał wyboru między obrządkiem łacińskim, greckim i islamem. Umieszcza przy tym tę analizę w szerszym kontekście współczesnej Nestorowi religijnej literatury polemicznej, co pozwala na rekonstrukcję obrazu katolików z perspektywy średniowiecznego prawosławia. Składają się nań następujące cechy:

1. władczość posłów papieża, którzy nie zwracają się do Włodzimierza z pochlebstwami, ale spoglądają na niego z wyższością i pychą;
2. podstępność i nieszczerłość intencji (fragment opowiadający o poselstwie papieskim bezpośrednio nawiązuje do biblijnej opowieści o asyryjskiej wyprawie na Jerozolimę);
3. używanie prząsnego chleba, a nie pieczywa na zakwasie w celach liturgicznych, co interpretowano jako wyraz źle postrzeganego poddania się wpływom żydowskim;
4. odejście od surowego przestrzegania postów, co w ortodoksalnej perspektywie oznaczało relatywizację zasad życia chrześcijańskiego i ustępstwo na rzecz zwyczajów pogańskich (Андрейчева 2019: 112–119).

Postaram się prześledzić, w jakim stopniu obraz ten zachował się w stereotypie katolików i katolicyzmu w dyskursie współczesnych środowisk ultraprawosławnych, opartym — podobnie jak dyskurs autorów staroruskich — na poczuciu tożsamości konfesyjnej. Ramy niniejszego artykułu nie pozwalają na systematyczne prześledzenie trwania i rozwoju stereotypu w poszczególnych epokach historycznych, dlatego będę jedynie przywoływał jego aktualizacje w najważniejszych czy może najbardziej znaczących z punktu widzenia opozycji swoi–obcy momentach dziejowych.

Ad 1.

Obraz pysznych katolików daje się prześledzić od pierwszych poważnych źródeł historycznych, do których należy kronika Nestora, przez utwory literatury staroruskiej, w których pojawia się kwestia kontaktów ze światem rzymskiego katoli-

¹⁰ Oczywiście nie jest to historycznie pierwszy tekst staroruski przedstawiający łacinników w złym świetle, lecz jest on wart uwagi choćby dlatego, że jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych ze swojej epoki (o innych tekstach epoki i zarysowanym w nich konflikcie zob. Попов 1875).

cyzmu, po współczesność. Do takich utworów należą opowieści związane z próbą zawarcia unii podczas obrad soboru we Florencji (1439–1443), na przykład relacja Symeona Suzdalskiego, który ilustruje te cechy opisami sytuacyjnymi, ale też używa sformułowania *гордаго паны Евгениеса* (Кириллин 2000: 87–88). W późniejszym okresie, w chwilach starć z Litwą, a potem z Polską, zwłaszcza w czasie wielkiej smuty, „katolickość” najeźdźców niemal automatycznie wiąże się w świadomości mieszkańców państwa moskiewskiego z butną postawą polskich interwentów. Relacja zawarta w *Latopisie piskariowskim* nie formułuje tego typu ocen wprost, lecz przedstawia sytuację bardzo jednoznacznie. Katolicy najeźdźcy (katolicyzm, a nie polskość jest ich najważniejszym identyfikatorem w tej opowieści o rządach Dymitra Samozwańca) w ogóle nie liczą się z obyczajami miejscowych, planują zniszczenie wiary prawosławnej, wymordowanie liderów lokalnej społeczności i zaprowadzenie katolicyzmu:

И росписаны де были все паны: кому на кого приехати и которых бояр кому побити, и которых живых имати и в Польшу отсылати. А как де было то учиня, и велети де было на Москве в соборной церкви у пречистые Богородицы престол разломати, и учинити латынскую церковь и **все христианские церкви разорити, и учинити римскую веру во всей земли**. А на то де он в Литве папину послу веру дал, что ему учинити в Москов[с]ком во всем государстве римскую веру. (ПСРЛ 34, 1978: 211)

Pyszną i wyniosłą postawę katolickich (zdecydowanie bardziej niż polskich) interwentów charakteryzują też następujące fragmenty z anonimowej *Nowej powieści o przesławnym Rosyjskim carstwie*, datowanej na 1610 lub 1611 rok i będącej wezwaniem do obrony Smoleńska i całej Rosji (НП 1610/1611):

Как волки, зубами своими скрежещут, пугают нас и грозят смертью. Да и не только над нами **глумятся и насмеваются**, но и над самим образом создателя и богоматери.

И уж больше нечего им, врагам, было выдумать, как бы еще всех нас, православных христиан, притеснять, **надругиваться** над нами, **кичиться и насмеяться**.

Ten obraz Polaków-katolików był, szczególnie w okresie dominacji szkoły narodowej, wielokrotnie powielany — od Karamzina do Puszkina i jego *Borysa Godunowa*, przez *Życie za cara* Glinki, niezwykle wymownie pokazujący kontrast między butą Polaków-katolików a pokorą patriarchy Hermogenesa obraz Pawła Czistiakowa *Patriarcha Hermogenes odmawia Polakom podpisania pisma* (fakt, że to właśnie Hermogenes stał się jednym z ważniejszych symboli oporu, zaostrza religijny wymiar tych wydarzeń), do współczesnych produkcji filmowych w rodzaju serialu *Mur* Dmitrija Meschijewa (2016).

Ten aspekt stereotypu katolików i katolicyzmu jest stale obecny również we współczesnym dyskursie radykalnych wyznawców prawosławia, przy czym nie ogranicza się jedynie do narracji historycznych, jak w następujących przykładach:

Путь римо-католичества на протяжении всей его истории есть путь **безмерной гордыни** (I);

Но во время долгих заседаний собора святитель Марк [...] увидел, что всюду безраздельно царят эгоизм, **самодовольство и надменность** [...] (II);

Римские же епископы, **как начали гордостью, гордостью и оканчивают** [oryginalny tekst pochodzi z 1860 roku, pisownia oryginalna — P.Z.] (III),

ale jest jak najbardziej aktualizowany w odniesieniu do współczesności. Na przykład:

При этом папистское **гордоумие и „непогрешимое” безумие** абсолютно опустошают души верующих. (IV)

Nie wygasły także związane ze stereotypem pełnych pychy katolików zarzuty o prozelityzm, które wyrażane są między innymi za pomocą rzeczownika *окатоличивание* lub zapożyczonego z greki pojęcia *прозелитизм*. Na przykład:

Итак, действительно в Русской Православной Церкви в течение 20 лет **велась планомерная, хитрая, скрытная и коварная работа над изменением сознания епископата и духовенства**, с тем, чтобы подготовить почву для встречи Московского Патриарха с Римским Папой и начать качественно новый виток в развитии межхристианских отношений, которые направлены на **окатоличивание** Православной Церкви, создание в массах униатской психологии и мышления (V);

O. A.M. publikуется в католическом издательстве „Жизнь с Богом”, которое использует его книги как орудие католического **прозелитизма** в России. (VI)

Ad 2.

Z władczą i pyszną postawą posłów papieża należy do pewnego stopnia wiązać również polityczny wymiar ich misji. Andriejczewa wyraźnie zaznacza, że sprawy religijne w ich wypowiedziach znajdują się na drugim planie (Андрейчева 2019: 115). Warto przytoczyć cały ten fragment:

Потом же придоша нѣмцы от Рима, глаголюще: „Придохомъ послании от папежа”; и рѣша ему: „Рекль ти тако папежь: земля твоя яко и земля наша, а вѣра ваша не яко вѣра наша; вѣра бо наша свѣтъ есть, кланяемся богу, иже створилъ небо и землю, звѣзды, мѣсяць и всяко дыханье, а бози ваши древо суть”¹¹. (ПВЛ 1950: 50)

Wypada zwrócić uwagę, że w całej opowieści Nestora jedynie w wypowiedzi „Niemców” pojawia się zależność hierarchiczna, jakakolwiek relacja władzy ziemskiej. Podczas gdy muzułmanie mówią „pokłoń się Mahometowi” (PML 1999: 68), centralnym punktem wypowiedzi Żydów i Filozofa, który reprezentuje prawosławie, są sprawy doktrynalne, łacinnicy zaczynają od przedstawienia dość butnego stanowiska zwierzchnika Kościoła łacińskiego, przy czym stanowisko to pośrednio wyraża pretensje do sprawowania władzy nad ziemią Włodzimierza. Skoro bowiem Rzym oddaje cześć prawdziwemu Bogu, który „stworzył niebo i ziemię, gwiazdy, księżyc i wszystko co oddycha”, a bogowie Rusinów „drzewo są”, to w myśl średnio-

¹¹ Потом за́ прызшли Немцы з Рzymу, мовіаю: „Прызші́мы послани од папе́жа”. I рзекли до него: „Рзекл ти так папе́ж »Зiемiа твоя, jako i зiемiа наша, а вiара ваша не jako вiара наша; вiара бовiем наша jest свiатлём, кланiамы сiя́ Богу, котрый створыл небо i зiемiю, гвiазды, кси́жыч i всьзшто ко оддыха, а богowie васи дрzewо ся́» (PML 1999: 68, прел. F. Sielicki).

wiecznej teologii władzy prawo do tych ziem powinno należeć do Rzymu, a nie do pogan. Ten rys politycznego oblicza katolicyzmu jest stale aktualizowany we współczesnym dyskursie ultraprawicowym, przy czym — co zrozumiałe — znacznie bardziej eksplicytnie. Na przykład:

Дело в том, что изначально **католицизм** как явление, которое фактически определило папство или папизм, **представляет собой сообщество стремящееся к власти. Вот понятие власти, принцип власти стоит превыше всего** (VII);

Но во время долгих заседаний собора святитель Марк [...] удостоверился в светском образе мыслей латинян, их мирском умонастроении и **властолюбии** (II);

Между тем, ещё в предшествующие годы католическое руководство приняло основополагающие документы, **обосновывающие необходимость глобальной системы управления** (VIII);

В Восточном христианстве Реформация происходит с опорой на корыстолюбие и **властолюбие** в среде епископата и клира. Сейчас каждый клирик, подверженный этим страстям, является проводником политики **окаатоличивания** (IX);

С избранием Х.М. Бергольи орден иезуитов вышел на уровень прямого управления Ватиканом, что позволяет наиболее эффективным образом **встраивать католическую церковь в создающуюся систему нового глобального порядка**. (X)

Znaczącą rolę w dążeniu katolicyzmu do władzy politycznej przypisuje się w badanych tekstach zakonowi jezuitów, co jest bezpośrednią kontynuacją wielowiekowej tradycji. Na przykład:

Именно **орден иезуитов, проникший в правительственные организации** различных стран мира и в наднациональные **теневые** структуры, **формирует под видом** приспособления католического учения к реалиям жизни единую мировую религию [błędna forma gramatyczna w oryginale — P.Z.] и сетевое транснациональное правительство [...]. (X)

Jezuici w kulturze i literaturze rosyjskiej nader często bywają przedstawiani jako podstępni politykierzy, którzy działają w ukryciu, na drugim planie. W narracjach historycznych takimi postaciami są choćby Antonio Possevino — legat papieski w państwie moskiewskim w końcu panowania Iwana Groźnego czy jezuita doradca Dymitra Samozwańca, których pod postacią podstępnego ojca (zapisywanego w rosyjskim oryginale łacinką jako *Pater*, co dodatkowo podkreślało jego obcość) Czernikowskiego uwiecznił w dramacie *Borys Godunow* Aleksander Puszkina, który to obraz rozpropagował w swojej operze Modest Musorgski. Jezuici jako wzorcowa realizacja koncepcji katolicyzmu są też wrogą i podstępną siłą w licznych dziełach Fiodora Dostojewskiego (*Idiota*, *Bracia Karamazow*, *Zbrodnia i kara*, *Biesy* — Kościołek 1994: 45). Nic zatem dziwnego, że ten stereotyp przeniknął głęboko do narodowej świadomości Rosjan, ale też do języka — przymiotnik *иезуитский* funkcjonuje bowiem w kompletnym oderwaniu od dyskursu religijnego czy okołoreligijnego jako ekwiwalent polskich określeń *obłudny*, *podstępny*, *dwulicowy*, a rzeczownik *иезуит* tłumaczony jest przez słownik Kuzniecowa jako „хитрый, двуличный, изошрённо-коварный человек” (Кузнецов 2000: 376). W tym kontekście informacja o tym, że papież Franciszek należy do zakonu jezuitów, nie jest bynajmniej neutralna, a wypa-

da zauważyć, że w tekstach badanego dyskursu wspomina się o tym przy każdej możliwej okazji, ogrywając w ten sposób metaforyczne w istocie określenie. Na przykład:

Приход к власти **иезуита Х.М. Бергольо** положил начало новому этапу и в жизни самой католической церкви, и в отношениях с иудаизмом. (X)

Stereotyp katolika jako człowieka obłudnego był tak mocno zakorzeniony w mentalności rosyjskiej, że bywał przywoływany nawet w ateistycznym reżimie sowieckim:

Калинин недоумевает, почему с заявлением в адрес Шолохова выступил Гладков, который не пользуется авторитетом у писателей, а своими **ханжескими выступлениями за чистоту языка и быта напоминает католического попа**. (Афиани 2001)

Zapewne bezwzględna wierność papieżowi i dyscyplina, które przypisuje się jezuitom, są podstawą skojarzenia, na mocy którego jeden z tekstów na temat zakonu, opublikowany na analizowanym portalu, zatytułowano *Опричники Ватикана* (XI), co jest bezpośrednim odwołaniem do quasi-zakonnej struktury skupiającej odznaczających się niezwykle brutalnością ludzi Iwana Groźnego. Fizyczna brutalność nie stała się jednak elementem stereotypu.

Ad 3.

Nie utracił aktualności również wchodzący w skład stereotypu katolików i katolicyzmu zarzut ulegania wpływom żydowskim, przy czym jest to oskarżenie podszyte oczywistym antysemityzmem. Uleganie doktrynalnym wpływom judaizmu było na Rusi poważną insynuacją zarówno wobec Kościoła katolickiego, jak i ruchów judaizantkich na łonie samego prawosławia. Co ciekawe, wśród badaczy nie ma zgody co do tego, w jakim stopniu herezja judaizantów (ros. *жидовствующих*) była realnie inspirowana judaizmem, istnieje nawet przekonanie, że tej inspiracji w ogóle nie było (Алексеев 2011: 127). Nie ulega jednak wątpliwości, że sama nazwa została rozpropagowana przez cerkiewnych polemistów, którzy usiłowali zwalczać tę sektę wszelkimi dostępnymi środkami, a zatem i waga słusznego czy niesłusznego zarzutu ulegania wpływom żydowskim musiała być duża. Badany dwudziestopięcioletni dyskurs radykalnych wyznawców prawosławia nie wykazuje pod tym względem niemal żadnych zmian, co więcej — zarzut ulegania wpływom judaizmu i środowiskom żydowskim w ogóle wydaje się wzmacniać po otwarciu się kościoła zachodniego na dialog po Soborze Watykańskim II. Na przykład:

Ватикан и ересь жидовствующих. На пути к антихристу: механизмы **иудоизации** христианства (X);

Католицизм последовательно переходит на позиции иудео-христианства (IX);

Незаметно [...] узким кругом лиц внутри католической верхушки была осуществлена ревизия христианского учения о Церкви Христовой и совершён **переход к поклонению иудейскому богу** и к **совместному с иудеями** ожиданию того, кого они называют машиахом, а христиане — антихристом (X);

Ровно полвека назад внутри католицизма произошёл переворот, положивший начало **утверждению внутри него ереси жидовствующих, которое осуществляется под видом иудейско-католического „диалога”**. (X)

Warto zwrócić uwagę, że wpływ, o którym mowa, jest realizowany podstępnie (*niezаметно, узким кругом лиц, под видом иудейско-католического диалога*), przy czym jego realizacją kierują właśnie stereotypowo postrzegani Żydzi¹². Na przykład:

Будучи до II Ватиканского собора еретической церковью, после II Ватиканского собора „римо-католичество” превратилось в церковь-блудницу, **которую оседлали иудеи-богоборцы и использовали** для создания доктрины религии антихриста, а сегодня продолжают использовать для создания всемирной „церкви” антихриста (XV);

Не последнюю роль в завершающем акте „мировой революции” **богоубийцы отвели** так называемой „католической церкви”, точнее Ватикану и папизму. (XII)

Ad 4.

Czwarty aspekt średniowiecznego obrazu katolicyzmu i katolików sprowadza się do zarzutu o nieprzestrzeżenie postów, a szerzej — o uleganie wpływom pogańskim. Był on tak znaczący, że w pewnym momencie katolicyzm był uznawany za wyznanie niechrześcijańskie, o czym świadczy pojawianie się w tekstach staroruskich dychotomii katolicy–chrześcijanie. Warto zwrócić uwagę, że najintensywniej odwoływano się do tej opozycji w tekstach związanych z realnymi konfliktami zbrojnymi, wyzyskując jej potencjał propagandowy w celu mobilizacji do oporu wobec wroga. Przebija się ona w cytowanym już fragmencie *Latopisu piskariowskiego*:

А как де было то учиня, и велети де было на Москве в соборной церкви у пречистые Богородицы престол разломати, и учинити латынскую церковь и **все христианские церкви разорити, и учинити римскую веру во всей земли**. (ПСРЛ 34, 1978: 211)

Polecenie zniszczenia wszystkich cerkwi chrześcijańskich i ustanowienie wiary rzymskiej wskazuje na zdecydowaną opozycję tych pojęć w autorskim obrazie święta. Dychotomia ta dominuje właściwie w całym tekście *Nowej powieści o przestawnym Rosyjskim carstwie* (HP 1610/1611). Na przykład:

[...] все они, **окаянные и безбожные**, и те, что прежде того были, его же братья, **той же их проклятой земли и веры**, помышляют, как бы им великое государство наше похитить и веру христианскую искоренить, а свою богомерзкую учинить.

Katolicki wróg został tu wprost określony jako „wróg Krzyża Chrystusowego”:

Ныне же я прозрел, что, следуя им, **врагам креста Христова** и губителям всех нас, православных христиан, перейдя в их **богоотступную** веру и не отстав от них,— быть в геенне огненной душой и телом.

¹² Stereotyp żądnych władzy i pysznych katolików jest w tym aspekcie bardzo zbieżny ze stereotypem Żydów, jednak to temat na całkowicie odrębny tekst.

Postrzegane jako uleganie wpływom pogańskim rozluźnienie dyscypliny doktrynalnej stało się elementem stereotypu katolików jako niechrześcijan. Ten aspekt średniowiecznego jeszcze stereotypu jako jedyny we współczesnym nam wariacie znacząco się zmienił. Wobec właściwego wyniszczenia pogaństwa jako czynnika oddziaływania na doktrynę łacińską zastępują go nowe elementy, które są wartościowane równie negatywnie jak kiedyś pogaństwo — liberalizm, tolerancja, homoseksualizm, ekumenizm czy pojmowana rozmaicie „nowoczesność”. Na przykład:

Католики постепенно „развивают” свое еретическое учение в отношении эвтанази (XVI);

А ты помнишь тех католических монахинь во Франции, что пели „Христос Воскресе” и одновременно танцевали с иконой современный танец? (XVII);

Особенно после II ватиканского собора 1962–1965 годов, „модернизовавшего” католицизм (XVIII);

Все жесты нового Папы Римского Франциска говорят о его радикальном **екуменизме** и стремлении к созданию новой универсальной религии, **не имеющей ничего общего с христианством** (XVI);

С той поры латинские „храмы” последовательно пустеют, их превращают в музеи, рестораны и даже автотехцентры, а католики практически не отстают от протестантов в **безкрайней толерантности**. Нынешний папа Франциск говорит: „Кто я такой, чтобы осуждать геев?” (XVIII);

Но на это хочется заметить, что, придерживаясь норм католиков, стоит обратить внимание на итоги такого рода мировоззрения: **все большее отдаление от истин христианской веры**, полнейшая **секуляризация**, продажа костелов, **признание разного рода извращений нормой** и т.д. (II);

Обновленческие решения собора и следовавшая за ним практика имели для католической церкви самые серьёзные последствия. Главным результатом их стало утверждение **религиозного плюрализма и терпимости**, приведшие к тому, что католическое учение стало приобретать **всё более размытый характер**, а среди католиков стал распространяться **религиозный индифферентизм**. (XIX)

Podobnie jak w źródłach siedemnastowiecznych w wielu badanych tekstach bez trudu da się odnaleźć zaprzeczenie chrześcijańskiemu charakterowi katolicyzmu. Na przykład:

Несмотря на то, что православные СМИ, в т.ч. и наш портал, ставят немало материалов, раскрывающих еретическую, **антихристианскую** суть католицизма, тем не менее, очень часто встречаются и миряне, и священники, которые не понимают **богоборческой** сущности латинян (I),

przy czym podkreśla się również fałszywość tego wyznania, jego pozbawioną aspektu duchowego „sztuczność”, a nawet wymiar antychrześcijański czy wręcz satanistyczny. Na pierwszy plan wysuwa się tu rzeczownik *ересь* (czy też *архипересь*) i jego derywaty. Zwracają na siebie uwagę nominacje dotyczące samego Kościoła katolickiego w rodzaju *лжецерковь*, *еретическая церковь*, *церковь-блудница*, *квазицерковь*; regularnie pojawia się zapis w cudzysłowie, który odpowiada swoją pragmatyką pre-

fksom *квази-* i *лже-*, ale w tekstach tych występują też rozwinięte ujęcia metaforyczne. Na przykład:

Но зачем же говорить, что Католическая „церковь” — это „церковь-сестра”? Это не сестра, а **ведьма**. Это **отсохшая и отпавшая ветвь**, но и она может привиться, если обратится к чистоте Православия (XX);

Да и сама римо-католическая так называемая „церковь”, не говоря уже о протестантских деноминациях, сделала после II Ватиканского собора всё, чтобы превратиться в **секуляризованную театральную постановку**, ставка которой — угождение капризам современного духовно расслабленного и морально испорченного европейского общества. (XXI)

Najmocniej jednak wybrzmiewają kolokacje i derywaty rzeczowników *антихрист* i *Сатана*, zwłaszcza gdy Kościół katolicki nazywa się metonimicznie po prostu Szatanem. Na przykład:

Отступник „патриарх” Кирилл заключил унию с **Сатаной** (XIII);

В оплоте западного „христианства”, в Риме — сразу после „встречи тысячелетия” были легализованы содомские „браки”. **Плевать слугам антихриста**, в число которых входят и встречавшиеся **еретики, на все наши христианские духовно-нравственные нормы и правила**. Они **сознательно ведут мир и человечество в стойло к антихристу** (XXII);

Отцы и братия — священнослужители, беззаконие иезуитов — **слуг антихриста** продолжается (XXIII);

Христа сегодня снова распинают иудеи, **паписты**, лжепатриархи и лжеепископы — еретики и екуменисты, и весь **антихристов легион** (XXIV);

Католицизм потерял последние остатки Благодати и превратился в **муляж Христовой Церкви, вместилище сатанизма**, вражды против истинного христианства..., — отмечает Олег Платонов. (XXV)

Przeanalizowany materiał pozwala stwierdzić, że zrąb współczesnego stereotypu katolików i katolicyzmu w tożsamościowym dyskursie prawosławnym w jego radykalnym wariacie pozostaje właściwie niezmienny od ponad dziewięćset lat, co czyni go chyba jednym z najstarszych i najtrwalszych stereotypów w badanej lingwokulturze. Pewne zmiany zaszły jedynie w pojęciu ulegania Kościoła zachodniego „obcym” wpływom, lecz są one spowodowane nie ewolucją sposobu myślenia i postrzegania Watykanu, tylko zmianą jego otoczenia — wpływy pogan, którzy zeszli z areny dziejów jako siła sprawcza, zastąpiły wpływy modernistyczne, które z kolei w optyce badanego dyskursu nie różnią się nadto od pogaństwa, ponieważ również sprowadzają chrześcijaństwo na „złą drogę”. Jest to przy tym stereotyp jednoznacznie negatywny i w tym wymiarze całkowicie trwałe, choć ze względu na to, że przetrwał jedynie w dyskursie wyrażającym znajdującą się w zdecydowanej defensywie tożsamość religijną, ma on zdecydowanie węższy zasięg niż w czasach, gdy była to tożsamość dominująca.

Bibliografia

Źródła cytatów

- I. *Крестовый поход Ватикана против православия. Фильм Галины Царевой* [*Krestovyj pohod Vatikana protiv pravoslavija. Fil'm Galiny Carevoj*], <https://3rm.info/mainnews/12771-film-galiny-carevojoy-krestovoy-pohod-vatikana.html> (dostęp: 21.06.2020).
- II. Зисис Ф., *Благое непослушание или худое послушание?* [Zisis F., *Blagoe neposlušanie ili hudoje poslušanie?*], <https://3rim.info/958-strax-i-uzhas-dlya-eretikov-ekumenistov-kniga-blagoe-ne-poslushanie-ili-xudoe-poslushanie.html> (dostęp: 21.06.2020).
- III. Оптинский А., *Ответ благосклонным к латинской церкви о несправедливом величании папистов мнимым достоинством их церкви* [Optinskij A., *Otvet blagosklonnym k latinskoj cerkvi o nespravedlivom veličanii papistov mnimym dostoinstvom ih cerkvi*], <https://3rim.info/12303-otvet-blagosklonnym-k-latinskoj-cerkvi-o.html> (dostęp: 21.06.2020).
- IV. Попович И., *Экуменизм — суть подмена еретиками Божественной любви бесовским горделивым суррогатом* [Popovič I., *Ėkumenizm — sut' podmena eretikami Božestvennoj ljubvi besovskim gordelivym surrogatom*], <https://3rim.info/13933-ekumenizm-sut-podmena-eretikami-bozhestvennoj-lyubvi-besovskim-gordelivym-surrogatom-prepodobnyu-iustin-popovich.html> (dostęp: 21.06.2020).
- V. *Очередной обман православной паствы. РПЦ МП уведят от Истины и Христа* [Očerednoj obman pravoslavnoj pastvy. RPC MP uvodjat ot Istiny i Hrista], <https://3rim.info/6172-ocherednoj-obman-pravoslavnoj-pastvy-rpc-mp-uvodyat-ot-istiny-i-xrista.html> (dostęp: 21.06.2020).
- VI. Вольфович А., *Экуменисты и модернисты пиарят своих... Кто такой о. Мень* [Vol'fovič A., *Ėkumenisty i modernisty piarjat svoih... Kto takoj o. Men'*], <https://3rim.info/6741-ekumenisty-i-modernisty-piaryat-svoix-kto-takoj-o-men-aleksandr-volfovich.html> (dostęp: 21.06.2020).
- VII. Четверикова О.Н., *О встрече патриарха и иезуита Франциска* [Četverikova O.N., *O vsreče patriarha i iezuita Franciska*], <https://3rm.info/publications/61466-o-vstreche-patriarha-i-iezuita-franciska-olga-hetverikova-video.html> (dostęp: 21.06.2020).
- VIII. Четверикова О.Н., *Иезуитская петля для России* [Četverikova O.N., *Iezuitskaja petlja dlja Rossii*], <https://3rm.info/publications/62887-iezuitskaja-petlja-dlya-rossii-chast-pervaya-on-chetverikova.html> (dostęp: 21.06.2020).
- IX. Четверикова О.Н., *Реформация РПЦ через администрацию* [Četverikova O.N., *Reformacija RPC čerez administraciju*], <https://3rm.info/publications/63627-reformaciya-rpc-čerez-administraciju-olga-chetverikova.html> (dostęp: 21.06.2020).
- X. Четверикова О.Н., *От „учения презрения” к „учению уважения”: как произошла иудаизация католицизма* [Četverikova O.N., *Ot „učenija prezrenija” k „učeniju uvaženija”: kak proizošla iudaizacija katolicizma*], <https://3rm.info/publications/63176-ot-uchenija-prezrenija-k-ucheniju-uvaženija-kak-proizošla-iudaizacija-katolicizma-chetverikova-on.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XI. Куприн В.Н., *Опричники Ватикана* [Kuprin V.N., *Opričniki Vatikana*], <https://3rim.info/22670-oprichniki-vatikana.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XII. *Связанные одной целью... О мировом правительстве, Ватикане и экуменическом курсе в Православии* [Svjazannye odnoj cel'ju... O mirovom pravitel'stve, Vatikane i ėkumeničeskom kurse v Pravoslavii], <https://3rim.info/6666-svjazannye-odnoj-celyu-o-mirovom-pravitel'stve-vatika-ne-ekumeničeskom-kurse-v-pravoslavii.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XIII. *Отступник „патриарх” Кирилл заключил унию с Сатаной. Обращение Афонитов...* [Ostupnik „patriarh” Kirill zaključil uniju s Satanoj. Obrășčenie Afonitov...], <https://3rim.info/6139-otstupnik-patriarh-kirill-zaključil-uniju-s-satanoj-obrašshenie-afonitov-video-foto.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XIV. Четверикова О.Н., *„Мы должны простить... нужного нам папу” — закулисная сторона подготовки обновленческого переворота* [Četverikova O.N., *My dolžny prostit'... nižnogo*

- nam papu* — *zakulisnaja storona podgotovki obnovlenčeskogo perevorota*], <https://3rm.info/publications/64591-my-dolznyh-prosit-nuzhnogo-nam-papu-zakulisnaya-storona-podgotovki-obnovlenčeskogo-perevorota-olga-chetverikova.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XV. Иеросхимонах Р. (Берестов), Иеросхимонах О. (Стебелев-Веласкес), *Экуменизм — это тайный сатанизм!!! Часть 1* [Ieroshimonah R. (Berestov), Ieroshimonah O. (Stebelev-Velaskes), *Ėkumenizm — èto tajnyj satanizm!!! Čast' 1*], <https://3rm.info/9360-ekumenizm-eto-tajnyj-satanizm-chast-1-afonskie-otcy-ispovedniki-video.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XVI. Ватикан и церковь „эвтаназии” [Vatikan i cerkov' „èvtanazii”], <https://3rm.info/5116-vatikan-i-cerkov-evtanazii.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XVII. Святогорец П., *Люди опять вернутся к старому* [Svjatogorec P., *Ljudi opjat' vernutsja k staromu*], <https://3rm.info/10143-lyudi-opyat-vernutsya-k-staromu.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XVIII. Четверикова О.Н., *Вас обязательно обманут. Не ведитесь на межцерковный диалог с католиками* [Četverikova O.N., *Vas objazatel'no otmanut. Ne vedites' na mežcerkovnyj dialog s katolikami*], <https://3rm.info/1857-vas-obyazatelno-obmanut-ne-vedites-na-mežcerkovnyj-dialog-s-katolikami-o-n-chetverikova.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XIX. Четверикова О.Н., *Постсоборная церковь* [Četverikova O.N., *Postsobornaja cerkov'*], <https://3rm.info/publications/64848-postsobornaja-cerkov-olga-chetverikova.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XX. Куприн В.Н., *Общая с инославными нашей церкви не надо* [Kuprin V.N., *Obščat'sja s inoslavnyimi našej cerkvi ne nano*], <https://3rm.info/publications/3236-obshhatsya-s-inoslavnyimi-nashej-cerkvi-ne-nado.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XXI. Иеромонах Р. (Мишин), *Разрушение российского образования... Реформы образования в Европе* [Ieromonah Rafail (Mišin), *Razrušenie rossijskogo obrazovanija.... Reformy obrazovanija v Evrope*], <https://3rm.info/publications/64136-razrushenie-rossijskogo-obrazovaniya-reformy-obrazovaniya-v-evrope-ieromonaha-rafaila-mishina.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XXII. *Какие деревья — такие и плоды! Вопреки сотням тысяч недовольных в Италии одобрен закон о содомских „браках”* [Kakie derev'ja — takie i plody! Vopreki sotnyam tysjač nedovol'nyh v Italii odobren zakon o sodomskih „brakah”], <https://3rm.info/publications/61695-kakie-derevya-takie-i-plody-vopreki-sotnyam-tysyach-nedovolnyh-v-italii-odobren-zakon-o-sodomskih-brakah-video.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XXIII. *Внимание! Всем священникам! Сохраним верность Христу!* [Vnimanie! Vsem svjaščennikam! Sohranim vernost' Hristu!], <https://3rm.info/publications/61752-vnimanie-vsem-svyaschennikam-sohranim-vernost-hristu.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XXIV. *К „благочестивым” гонителям православных христиан* [K „blagočestivym” goniteljam pravoslavnyh hristian], <https://3rm.info/mainnews/62142-k-bлагочестивым-gonitelyam-pravoslavnyh-hristian.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XXV. Ваганов И., *Наша многострадальная Церковь ввергается в очередную смутную эпоху* [Vaganov I., *Naša mnogostradal'naja Cerkov' vvergaetsja v očerednuju smutnuju èpohu*], <https://3rm.info/publications/61553-nasha-mnogostradalnaya-cerkov-vvergaetsya-v-ocherednuyu-smutnuyu-èpohu.html> (dostęp: 21.06.2020).
- XXVI. Романов В., *Больно видеть, как нагло обманывают нашу паству* [Romanov V., *Boľno videt', kak naglo otmannyvajut našu pastvu*], <https://3rm.info/publications/62421-o-vladimir-romanov-o-lukavom-zayavlenii-ovcs-po-gavanskoy-vstreche-bolno-videt-kak-naglo-otmannyvajut-nashu-pastvu.html> (dostęp: 21.06.2020).

- Афиани В.Ю. (2001): *Информация Ростовского обкома КПСС в ЦК КПСС „О высказываниях ростовских писателей по поводу Второго съезда писателей”*, [w:] *Аппарат ЦК КПСС и культура. Документы*, Москва 2001 [Afiani V.Ju. (2001): *Informacija Rostovskogo obkoma KPSS v CK KPSS „O vyskazyvanijah rostovskih pisatelej po povodu Vtorogo sjezda pisatelej”*, [v:] *Apparat CK KPSS i kul'tura. Dokumenty*, Moskva 2001].
- НП (1610/1611): *Новая повесть о преславном Российском царстве и великом Государстве Московском* [NP (1610/1611): *Novaja povest' o preslavnom Rossijskom carstve i velikom Gosudarstve Moskovskom*], <http://old-ru.ru/08-main.html> (dostęp: 21.06.2020).
- ПВЛ (1950): *Повесть временных лет. Часть первая — текст и перевод*, ред. В.П. Адрианова-Перетц, Москва-Ленинград [PVL (1950): *Povest' vremennyh let. Čast' pervaja — tekst i perevod*, red. V. P. Adrianova-Peretc, Moskva-Leningrad].
- ПСРЛ 34 (1978): *Полное собрание русских летописей*, т. 34, ред. В.И. Буганов, В.И. Корецкий, Москва [PSRL 34 (1978): *Polnoe sobranie russkikh letopisej*, t. 34, red. V.I. Bugarov, V.I. Koreckij, Moskva].
- PML (1999): *Powieść minionych lat*, red. S. Sielicki, Wrocław-Warszawa-Kraków.

Literatura przedmiotu

- Bartmiński J. (1998): *Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem — na przykładzie stereotypu matki*, „Język a Kultura” 12. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński, Wrocław, s. 63–83.
- Bartmiński J. (2008): *Polski stereotyp „matki”*, „Postscriptum Polonistyczne”, nr 1 (1), s. 33–53.
- CH (2005): *Statistics by Country by Catholic Population*, <http://www.catholic-hierarchy.org/country/sc1.html> (dostęp: 21.06.2020).
- Chlebda W. (1998): *Stereotyp jako jedność języka, myślenia i działania*, „Język a Kultura” 12. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński, Wrocław, s. 31–41.
- Falkowicz S. (1999): *Понятие „поляк-католик” в сознании русских*, „Acta Polono-Ruthenica”, nr 4, s. 234–243.
- FOM (2018): *Раскол в православной церкви. Отношение к решению РПЦ разорвать отношения с Константинопольским патриархатом*, <https://fom.ru/TSennosti/14128> (dostęp: 21.06.2020).
- Greń Z. (2001): *Stereotypy jako fenomeny językowe*, [w:] *Stereotypy i uprzedzenia. Uwarunkowania psychologiczne i kulturowe*, red. M. Kofta, A. Jasińska-Kania, Warszawa, s. 67–79.
- Habrajska G. (2008): *Stereotyp w komunikacji*, „Postscriptum Polonistyczne”, nr 1 (1), s. 13–21.
- Jewdokimow D. (2017): *Na stycznej: idea zjednoczenia Kościołów w rosyjskiej myśli filozoficzno-religijnej i społecznej*, Poznań.
- Jordanskaja L., Mielczuk I. (1988): *Konotacja w semantyce lingwistycznej i leksykografii*, [w:] *Konotacja*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 9–34.
- Kamińska-Szmaj I. (1992): *Stereotyp jako narzędzie propagandy*, „Poradnik Językowy”, nr 1, s. 15–26.
- Kamińska-Szmaj I. (1993): *Narodziny stereotypu bolszewika*, „Poradnik Językowy”, nr 3, s. 77–91.
- Kamińska-Szmaj I. (1994): *Judzi, zohydza, ze czci odziera. Język propagandy politycznej w prasie 1919–1923*, Wrocław.
- Kokot A. (2009): *Stereotyp Francuza i Francuzki we współczesnym języku polskim*, [w:] *Stereotypy w języku i kulturze*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, S. Wasiuta, Lublin, s. 49–63.
- Kościołek A. (1994): „Stara Polska”, czyli o jezuityzmie i spiskach klerykałnych, „Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy. Studia Filologiczne. Filologia Rosyjska”, z. 16, s. 43–55.
- Lippmann W. (2020): *Opinia publiczna*, Kraków.
- Pelikan J. (2009): *Duch wschodniego chrześcijaństwa (600–1700)*, Kraków.

- Picková D. (2017): *Святой благоверный князь Александр и папская курия* [Svjatoj blagovernnyj knjaz' Aleksandr i papskaja kurija], „Prague Papers on the History of International Relations”, nr 1, s. 38–50.
- Pisarkowa K. (1976): *Konotacja semantyczna nazw narodowości*, „Zeszyty Prasoznawcze” 17, nr 1 (67), s. 5–26.
- Romacczuk S. (1995): *Православие*, [w:] *Mentalność rosyjska. Słownik*, red. A. de Lazari, Łódź, s. 67–70.
- Skrzypek A. (2012): *Полско-росыјские стереотыпы*, „Nowa Polityka Wschodnia”, nr 1 (2), s. 75–81.
- Szlachta B. (2017): *Cesarstwo (zachodnie?) Karola Wielkiego (kilka kontekstów i uwag)*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 14, nr 3, s. 37–41.
- Алексеев А.И. (2011): *Послания Геннадия Гонзова: проблема достоверности сведений о ереси „жидовская мудрствующих”*, „Новгородский исторический сборник” 12 (22), с. 126–148 [Aleksiejew A.I. (2011): *Poslanija Gennadija Gonzova: problema dostovernosti swedenij o eresi „židovskaja mudrstvujučih”*, „Novgorodskij istoričeskij sbornik”, t. 12 (22), s. 126–148].
- Андрейчева М.Ю. (2019): *Образы иноверцев в Повести временных лет*, Санкт-Петербург [Андрейчева М.Ю. (2019): *Obrazy inovercev v Povesti vremennyh let*, Sankt-Peterburg].
- Кириллин В.М. (2000): *„Нужое” в древнерусских сказаниях о ферраро-флорентийском соборе*, „Древняя Русь”, № 1, с. 86–94 [Kirillin V.M. (2000): *„Čužoe” v drevnerusskikh skazanijah o ferraro-florentijskom sobore*, „Drevnjaja Rus’”, nr 1, s. 86–94].
- Красных В.В. (2003): *„Свой” среди „чужих”: миф или реальность?*, Москва [Krasnyh V.V. (2003): *„Svoj” sredi „čuzih”: mif ili real'nost'?*, Moskva].
- Кузнецов С.А. (2000): *Большой толковый словарь русского языка*, Санкт-Петербург [Kuznesov S.A. (2000): *Boľšoj tolkovoj slovar' russkogo jazyka*, Sankt-Peterburg].
- Маркова Н.М. (2011): *Проблема интерпретации католичества в истории России*, „Ученые записки Орловского государственного университета”, № 1, с. 119–121 [Markova N.M. (2011): *Problema interpretacii katoličestva v istorii Rossii*, „Učenyje zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta”, nr 01, s. 119–121].
- Нахимова Е.А. (2011): *Прецедентные онимы в современной коммуникации: теория и методика когнитивно-дискурсивного исследования*, Екатеринбург [Nahimova E.A. (2011): *Precedentnye onimy v sovremennoj kommunikacii: teorija i metodika kognitivno-diskursivnogo issledovanija*, Ekaterinburg].
- Попов А. (1875): *Историко-литературный обзор древне-русскихъ полемическихъ сочинений противъ латинянъ (XI–XV в.)*, Москва [Popov A. (1875): *Istoriko-literaturnyj obzor drevnerusskikh polemičeskikh sočinenij protiv latinjan (XI–XV v.)*, Moskva].
- Чибисов Б.И. (2014): *Термин „латиняне” в византийских и древнерусских письменных источниках (до начала XIII века)*, „Древняя Русь: во времени, в личностях, в идеях. Альманах”, № 1, с. 73–98 [Čibisov B. I. (2014): *Termin „latinjane” v vizantijskikh i drevnerusskikh pis'mennyh istočnikah (do načala XIII veka)*, „Drevnjaja Rus': vo vremeni, v ličnostjah, v idejah. Al'manah”, nr 1, s. 73–98].
- Чудинов А.П. (2006): *Политическая лингвистика : учеб. пособие*, Москва [Čudinov A.P. (2006): *Političeskaja lingvistika : učeb. posobie*, Moskva].
- Фасмер М. (1986): *Этимологический словарь русского языка*, Т. 2. Е–Муж, Москва [Fasmer M. (1986): *Ėtimologičeskij slovar' russkogo jazyka*, t. 2. E–Muž, Moskva].

An outline of a stereotype of a Catholic and Catholicism in a discourse of the radical Orthodox Church movement in modern Russia

Summary

The paper is an attempt to compare a medieval stereotype of Catholics and Catholicism existing in Rus against a contemporary stereotype functioning in the radical Orthodox Church environment. The main source of the research material are publications available at the website Москва — Третий Рим (<https://3rm.info/>), which publishes and aggregates content generated by radical Orthodox Church circles. The starting point is an analysis of the image of Catholics presented in one of more important chronicles of medieval Rus, which was conducted by Marianna Andreitcheva. The text answers a question about the extent to which this image is preserved in a contemporary stereotype of Catholics and Catholicism found in a discourse of the contemporary ultra-radical Orthodox Church circles, based on a sense of confessional identity, similarly to the discourse of Ruthenian authors.

Keywords: radical Orthodox Church discourse, stereotype, Catholicism.